

Національний військово-історичний музей України, 2013. – 152 с. 11. Овчарова О. В. Словник-довідник музейного працівника / О. Овчарова, Р. Яушева-Омельянчик, Л. Сургай. – К. : КИИ, 2013. – 461 с. 12. Панько Т. І. Українське термінознавство / Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк. – Л. : Світ, 1994. – 216 с. 13. Перелигіна О. До проблеми вживання терміна «експонат» у музеєзнавчій літературі / О. Перелигіна // Музей XXI століття: актуальні проблеми сьогодення : мат. наук.-практ. конф. до 115-ї річн. Львів. істор. музею. ; Львів, 12 жовт. 2008 р. – Л., 2008. – С. 82–88. 14. Теглівець Ю. Структурні моделі складених термінів із семою вода / Ю. Теглівець // Вісник Львів. ун-ту. Серія : Філологічна. – 2006. – Вип. 38. – Ч. I. – С. 71–77.

УДК 81.161. 422.6:62.502.3

Інна Хоменська

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, м. Київ

ФОРМУВАННЯ ОСНОВНИХ СЕГМЕНТІВ ТЕРМІНОСИСТЕМИ КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ (діахронічний та синхронічний аспекти)

© Хоменська І. В., 2014

У статті йдеться про основні історичні етапи розвитку складових термінологічної системи та сучасні дефініції головних понять когнітивної лінгвістики. Визначено етапи формування когнітивної лінгвістики як науки, розмежовано основні поняття термінологічної системи досліджуваної наукової парадигми. Окреслено фреймову модель та типи фреймів як основні при опису концептуальної картини світу та описано основні підходи до визначення терміна «концепт».

Ключові слова: термінологія, когнітивна лінгвістика, концепт, фрейм, концептуалізація, категоризація, модель представлення знань.

The article deals with the main historical stages of development of the components of the cognitive linguistics terminology. The main concepts of cognitive linguistics are defined as well as the stages of development of cognitive linguistics as a science. The basic concepts of the term system of the researches scientific paradigm are distinguished. The frame model and types of frames as the basis of description of the conceptual world view are outlined. The main approaches to the definition of the term «concept» are described.

Keywords: terminology, cognitive linguistics, concept, frame, conceptualization, categorization, knowledge representation model.

Лінгвістичні дослідження у межах нової антропоцентричної парадигми протягом останніх сорока десятиріч фіксують появу міждисциплінарного погляду на мову й формування суміжних галузей мовознавства – етно-, психолінгвістики, лінгвокультурології, лінгвоконцептології, когнітивної лінгвістики, дискурсології, комунікативної лінгвістики, соціолінгвістики та ін. Дослідження вчених-когнітивістів переконливо свідчать про актуальність цього напрямку лінгвістичного знання та часом відбувається сплутування понять термінологічної системи цієї молоді, але вже досить популярної науки. **Метою статті** є прагнення окреслити основні історичні етапи розвитку складових термінологічної системи та сучасні дефініції головних понять когнітивної лінгвістики.

Основою розвитку досліджень когнітивного напрямку в Україні є теоретичні й практичні праці вітчизняних та зарубіжних науковців різних напрямів і насамперед лінгвістів, а саме: Н. Арутюнової (комунікативна лінгвістика), І. Голубовської (етнолінгвістика), В. Жайворонка, С. Жаботинської

(когнітивна лінгвістика) О. Залевської (психололінгвістика), В. Іващенко, С. Єрмоленко, В. Карасика (лінгвокультурологія), М. Кочергана, В. Кононенка (дискурсологія), Л. Лисиченко, Л. Мацько, О. Мельничука, Н. Мех, В. Німчука, Л. Полюги, В. Русанівського, Т. Радзівської (лінгвоконцептологія), О. Селіванової, Л. Ставицької (соціолінгвістика), Н. Слухай, В. Ужченка та багатьох інших.

Когнітивна лінгвістика бере свій початок з когнітивної науки, появу якої Дж. Міллер відносить до 50-х рр. ХХ століття на науковому симпозиумі математичного спрямування. Під час останнього було визначено релевантність об'єднання зусиль експериментальної психології, теоретичної лінгвістики та комп'ютерного інтелекту щодо дослідження мисленнєво-мовленнєвих процесів. Як зазначає О. Селіванова, перший центр когнітивних досліджень було організовано психологами Дж. Міллером та Дж. Брунером у Гарвардському університеті у 1960 р. [14, с. 65]. Когнітологія сконцентрувала увагу дослідників на системі репрезентації знань. З'явилися праці Дж. Лакоффа, де вперше використано термін «когнітивна граматика» (1975, США), у 80-ті Ж. Факоньє описує ментальні простори семантики й започатковує використання когнітивних принципів у європейському мовознавстві.

Когнітивна лінгвістика почала формування в першій половині 70-х років ХХ ст., але її предмет, а саме особливості опрацювання, трансформації, репрезентації інформації, процеси пізнання і їх результат – знання, зв'язок мови з ментальністю народу прослідковуються в лінгвістичних дослідженнях ХІХ століття. Мова йде про дослідження Вільгельма фон Гумбольдта, Еміля Бенвеніста, Олександра Опанасовича Потебні, Віктора Володимировича Виноградова та інших. У працях В. Гумбольдта мова є тією ниткою, яка пов'язує зовнішній світ із внутрішнім світом людини [5]; О. Потебня постулює погляд на мову як дух народу, як духовну сутність, результат неповторності етносу. Останній зауважував, що в процесі пізнання нового, розвитку, поглибленні знань людиною на основі психологічних процесів апперцепції і асоціації беззаперечно важливу роль відіграє мова.

Когнітивна лінгвістика, як зазначає О. Кубрякова, належить до низки наук, які вивчають один спільний предмет – когніцію, когнітивна наука – міждисциплінарна і є «парасольковим терміном» для когнітивної психології, когнітивної лінгвістики, філософської теорії каганець, логічного аналізу мови, теорії штучного інтелекту, нейрофізіології: «Вже окреслилися такі дисципліни, як когнітивна антропологія, когнітивна соціологія і навіть когнітивне літературознавство, тобто майже в кожній гуманітарній науці виділилася спеціальна галузь, пов'язана з застосуванням когнітивного підходу та когнітивного аналізу до відповідних об'єктів певної науки» [9, с. 10–11].

Нова наукова парадигма відрізняється від класичної (від структурного методу зокрема) тим, що вчені розглядають мову через призму людської когніції, а не систему правил і законів. Звідси впливає принцип антропоцентризму, як один з вихідних принципів парадигми цієї науки. **Антропоцентризм** (лат. *anthropos* – людина, *centrum* – центр) – парадигма наукового знання, яка орієнтується не на простий опис мовних явищ, а на усвідомлення ролі людини і її свідомості у висвітленні наукових проблем і явищ. Тобто дослідження, у яких основою є зв'язок людського ментального і духовного з мовою. Іншими вихідними принципами згаданої наукової парадигми є когнітивізм, експланаторність, експансіонізм. Термін «**когнітивізм**» походить від поняття «когніція» (англ. *cognition* – пізнавальні можливості, знання, мисленнєвий процес або лат. *cognitio* – знання) – це процес пізнання світу людиною і результат цього пізнання – знання. Когніція є сукупністю ментальних структур та психологічних процесів, які пов'язані з пізнавальною діяльністю людини. «Як когнітивні (когніція) розглядають не лише процеси «вищого порядку» – мислення і мова, а й процеси перцептуального, сенсомоторного досвіду, що відбувається в актах повсякденного зіткнення зі світом» [8, с. 81]. Отже, цей психологічний процес характеризується отриманням, фіксацією, переробкою та використанням інформації (знань) про світ під час усвідомлюваного, теоретичного (гносеологічного) так і повсякденного, буденного, неусвідомлюваного осмислення. Як зазначає М. Болдирев, когніція – «будь-який процес, пов'язаний з отриманням знань, їх перетворенням, фіксацією, запам'ятовуванням, видобуванням із пам'яті, використанням. Це – і сприйняття світу, і спостереження, і категоризація, і мислення, і мовлення, і уява, і багато інших психічних процесів чи їх сукупність» [3, с. 9]. Власне термін «когнітивізм» має три значення: 1) один з двох етапів наукового пошуку, що виник як опозиційний до біхевіоризму; у межах цього підходу розглядали «репрезентацію зовнішнього та внутрішнього світів суб'єкта» [14, с. 67]. Згодом на зміну прийшов другий етап – конекціонізм (зв'язки), що

репрезентує мисленнєву діяльність через зв'язки в нейронній мережі мозку, «яка створює пакети інформації досимволічних одиниць», одні з яких у процесі мислення активізуються, а інші – гасяться [14, с. 67]. Це є основним значенням згаданого терміна; 2) у межах психологічної науки раніше «когнітивізмом» окреслювали дослідження проблем пізнання та процесів, пов'язаних з ним; 3) часто термін вживають як синонім до поняття «когнітивна наука» чи «когнітивний напрям» [8, с. 47].

Наступним принципом визначеної парадигми наукових досліджень є **експланаторність** (англ. explain – пояснювати), що орієнтує нові принципи вивчення мови на пояснення, а не лише опис, констатацію (на відміну від дискриптивізму). Прагнення пояснити явища є власне науковою функцією.

Останнім із зазначених принципів є **експансіонізм**. Об'єктом лінгвістики за визначенням Фердинанда де Соссюра є вивчення мови в собі і для себе, на думку вченого, екстралінгвальні дані не впливають на структуру мови, також постулювався погляд на мову як на систему правил і законів. Нова наукова парадигма має інтегральний, міждисциплінарний характер і виходить за межі мовної системи. Експансіонізм розширює можливості дослідників-лінгвістів та об'єднує результати різних науковців: лінгвістів, математиків, кібернетиків, психологів, філософів та представників інших наук про людину для отримання найбільш різнобічного й чіткого уявлення про людську свідомість, розум у безпосередньому зв'язку з мовою. Когніцію неможливо досліджувати без виходу за межі мовної системи, оскільки когнітивні процеси безпосередньо пов'язані з мовою, що є основним засобом передачі інформації, досвіду знань та власне погляд на лінгвістичні аспекти й прояви когніції.

Мовні форми, як система знань, способи їх «передачі, організації, збереження, видобування з пам'яті... врахування результатів теоретичного і буденного мислення, колективного і індивідуального знання... створюють специфіку когнітивної лінгвістики як самостійного наукового напрямку, визначають її відмінність від лінгвістики традиційної» [3, с. 10]. Отже, згідно із «Кратким словарём когнитивных терминов» когнітивна лінгвістика (cognitive linguistics; kognitive linguistik; lingulstique cognitive) – «лінгвістичний напрям, в центрі уваги якого є мова як загальний когнітивний механізм, як когнітивний інструмент система знаків, що відіграють роль у репрезентації (кодуванні) і в трансформуванні інформації» [8, с. 53]. Матеріалом лінгвокогнітивістики є мова та свідомість, що відрізняє її від інших когнітивних наук. Разом з тим, відмінними від інших когнітивних є методи когнітивної лінгвістики, яка «досліджує когнітивні процеси, робить висновки про типи ментальних репрезентацій у свідомості людини на основі використання під час дослідження мови ... власне лінгвістичних методів аналізу з подальшою когнітивною інтерпретацією результатів дослідження» [13, с. 10].

У когнітивній лінгвістиці все частіше використовують термін «інформація» і розуміють під ним «знання». Хоча часто ці два поняття розмежовують, адже разом з поняттям інформація в когнітивній лінгвістиці одним з головних параметрів під час аналізу мовного матеріалу є «знання» у зв'язку з парадигмою дослідження, яка зумовлює вихід за межі мовної системи, а мову розглядають як основний засіб фіксації, переробки та передачі знання [2, с. 34].

Цілком вірогідною та переконливою видається позиція Олени Кубрякової, щодо розмежування понять «інформація» та «знання». Дослідниця зазначає, що інформація може бути пов'язана зі свідомістю та опрацюванням, фіксацією чи переробкою даних, які людина отримує у певний момент, безпосередньо, а знання – це те. Що вже є у свідомості індивіда і є частиною його пам'яті [10, с. 28].

У когнітивній науковій парадигмі піднімають питання про мовне знання та процеси, пов'язані з когнітивним опрацюванням цього знання [6, с. 17–33]. Знання інтегрують в собі як вербальну, так і невербальну основи і є на рівні людського мозку як ментальні репрезентації [10, с. 63]. У процесі переробки інформації, людина послуговується вже наявною базою ментальних моделей, які в процесі когніції наповнюються новим змістом, трансформуються і т.д. У цих процесах найважливішу роль відіграють такі пізнавальні функції людського мозку як концептуалізація та категоризація, які є одними з головних понять опису когнітивних здібностей індивіда та є класифікаційною діяльністю мозку.

Концептуалізація та категоризація відрізняються між собою за результатом або/ чи їх метою [3, с. 22]. Концептуалізація – це «осмислення інформації, яка надходить, уявне конструювання пред-

метів і явищ, яке формує певні уявлення про світ у вигляді концептів (тобто фіксованих у свідомості людини смислів). Основна частина цих концептів закріплюється в мові значеннями конкретних слів, що забезпечує зберігання отриманих знань та їх передачу від людини до людини і від покоління до покоління» [3, с. 22]. Тобто процес концептуалізації спрямований на виокремлення структур знання, мінімальних змістових одиниць досвіду, отриманого людиною в процесі усвідомленого чи неусвідомленого пізнання світу. Також відомо, що знання про світ зберігаються в загальній, категоріальній формі, мінімальні знання об'єднуються в категорії чи розряди, оскільки людина не може оперувати безкінечною кількістю всіх характеристик певного об'єкту чи явища. Отже, категоризація – це «поділ світу на категорії, виділення у ньому груп, класів, категорій аналогічних об'єктів чи подій (включно з концептуальними категоріями як узагальненням конкретних смислів чи концептів)» [3, с. 23]. Отож процес концептуалізації виокремлює одиниці людського знання, а процес категоризації – об'єднує їх у категорії, що й лежить в основі всієї пізнавальної діяльності індивіда.

З погляду когнітивної лінгвістики, людські знання організовані, категоризовані та функціонують як структури, певні когнітивні моделі, концепти. Алефіренко Н. Ф. зазначає, що будь-які знання про світ для подальшого передавання від одного індивідуума іншому мають бути концептуалізовані в мовні форми, тобто оформлені у вербалізований концепт (концептуальну інформацію) [1, с. 44].

Концепт виникає в процесі концептуалізації та категоризації інформації про об'єкти, суб'єкти та їхні особливості, якості й відповідає за уявлення про ті смисли, якими оперує людина у процесі мислення та які відбивають досвід і знання індивіда [10, с. 90]. Концепти є певними згустками знання й характеризуються певними визначеними способами їх мовної репрезентації. Та варто відзначити, що є певний тип інформації, який представлений на ментальному рівні принципово іншим чином: ментальними репрезентаціями у вигляді образів, картинок, схем, фреймів, гештальтів, сценаріїв і т. д. на наш погляд, найбільш вдалим є уявлення про таку структуру, як про **фреймову модель**.

Людські знання виявляються в певній формі за сукупністю інформації та досвіду, необхідних для розв'язання певного кола завдань. Модель репрезентації знань – це засіб їх опису. П. Н. Джонсон-Леард визначає модель репрезентації знань як певне знання в довгостроковій чи короткостроковій пам'яті, структура якого відповідає структурі наявної в конкретний час ситуації [7, с. 148–149]. Дослідник зауважує, що моделі є ментальними символами, які об'єднують у собі інформацію, отриману через усі органи чуття людини, та загальне знання про те, що може відбуватися у світі, можливі варіанти розвитку подій. З погляду П. Н. Джонсона-Леарда, виділено такі типові моделі репрезентації знань:

- **Модель семантичної мережі.** Основана ідея цього підходу полягає в розгляді знань як сукупності семантичних полів, зв'язків та особливостей їх функціонування. До речі, така модель репрезентації знань має тривалу історію й сягає ще 18 століття (Карл Лінней, біологічна класифікація) та вперше словосполучення «семантична мережа» було запропоноване американським науковцем М. Куїлліаном. Згідно з дослідженням Сергія Субботіна, за рівнем подання знань виділяють інтенціональні семантичні мережі (концептуальний рівень) та екстенціональні семантичні мережі (наповнення фактичними даними, рівень конкретизації).

- **Логічна*** модель. Основна ідея під час формування логічної моделі знання в тому, що інформація, потрібна для розв'язання завдання, розглядається як сукупність фактів та тверджень, які поєднані певними логічними зв'язками, і відповідно створюють певну логічну формулу у якій кожен елемент має визначене місце. Знання – це сукупність таких логічних формул, формальна система. На відміну від першого наведеного типу – це неевристична модель представлення знань.

- **Продукційна** модель або модель базована на правилах. Така модель дозволяє досліднику уявляти знання як складнопідрядне речення з підрядним обставинним імплікативного типу, яке перебуває у відношенні підстави і наслідку (дії) «якщо – то». Субботін С. О. у навчальному посібнику «Подання й обробка знань у системах штучного інтелекту та підтримки прийняття рішень» [15] теж розглядає поняття продукційної моделі та власне продукції (правила) і зазначає, що ядро продук-

* логікова – ред.

ційного правила складається з антецедента (передумови, умови правила, які подані зазвичай у векторі об'єкт – атрибут – значення), та консеквент (висновок, наслідки, дії).

• **Фреймова** модель знань. Термін «фрейм» вперше в науковий обіг введено американським дослідником у галузі штучного інтелекту Марвіном Мінським у 70-х рр. XX ст. Відповідно до праці цього дослідника **фрейм** (англ. frame – «каркас, остов», «будова, структура, система», «рамка», «окремий кадр фільму» та ін.) – структура, що репрезентує стереотипні ситуації у свідомості (пам'яті) людини або інтелектуальної системи і призначена для ідентифікації нової ситуації, яка базується на певному ситуативному шаблоні [12, с. 37]. Йдеться про те що фрейм характеризується дворівневою структурою та має вершинні (макропропозиція) та термінальні вузли або слоти, які заповнюються пропозицією у наслідок чого «перетворюють фрейм у носій конкретного знання» [15] про предметну галузь. Тобто фрейм перш за все – структура даних для представлення певного концептуального об'єкту.

Теорію когнітивних моделей було розроблено Дж. Лакоффом, який визначив, що когнітивні моделі структурують ментальні простори людини [11, с. 46]. Поняття ментального простору дослідник окреслював як сферу мислення, яка охоплює розуміння людиною реальних та гіпотетичних ситуацій, категорій різного рівня реальності чи абстрактності. Поза мисленням ментальні простори не існують, отож мають суто когнітивний характер. Структуризація ментальних просторів відбувається через використання різних когнітивних моделей: метафоричних, метонімічних, схематичних, символічних, пропозиційних та інших. Ч. Філлімор розглядав ментальні простори, але називав їх фреймами. Вперше саме в лінгвістичному плані поняття «фрейм» Ч. Філлімор використав у 70-х рр. XX століття році і протягом свого життя науковець розвивав і поглиблював теорію фреймової семантики як методу лінгвістичного дослідження й визначав фрейм як когнітивну структуру, знання якої передбачається (асоційовано з) концептом, репрезентованим тим чи тим словом [16, с. 75]. Фреймові структури в сучасних лінгвістичних дослідженнях можуть бути основою лексичної категоризації та субкатегоризації мовних одиниць за тематичним принципом. У різних лінгвістичних дослідженнях, відповідно до праці М. М. Болдирева (КС), фрейм розуміють як:

- одиницю знання, сконцентровану навколо певного концепту. Вона є носієм даних про істотне, типове, і можливе для цього концепту в рамках певної культури (Т. А. ван Дейк; Р. Богранд і В. Дреслер);
- структуру даних для представлення стереотипної ситуації (М. Мінський);
- тип когнітивної моделі, що репрезентує знання й думки, пов'язані з конкретними, часто повторюваними ситуаціями (Ф. Унгерер, Х.-Й. Шмід);
- структуру знання, що об'єднує численні галузі та сфери, асоційовані з певною лінгвістичною формою (Дж. Тейлор).

Розрізняють фрейми-зразки (фрейми-прототипи, протофрейми, фрейми-інтенціонали), які зберігаються в базі знань (інтенціональний, концептуальний рівень) та фрейми-екземпляри, які відображають реальні ситуації на основі отриманих даних (екстенціональний рівень – наповнення фактичним матеріалом) [4, с. 61]. Здебільшого виділяють такі види (моделі) фреймів: фрейми-структури, для позначення об'єктів і понять (позики, запорука, вексель); фрейми-ролі, для позначення рольових обов'язків (менеджер, касир, клієнт); фрейми-сценарії, для визначення поведінки (банкрутство, збори, акціонери) та фрейми-ситуації для позначення режимів діяльності, стану (тривога, аварія, робочий режим пристрою) та ін. [4]. Вказані типи фреймових моделей певним чином структурують знання в систему.

На нашу думку, найбільшим інформаційним наповненням, універсальністю характеризується саме фреймовий спосіб аналізу концепту, бо він дозволяє виділити певну одиницю знання та комплексно розглянути її компоненти та зв'язки між ними з погляду культури певного етносу. Беззаперечно, що фрейм – це модель культурно обумовленого знання, яка є спільною принаймні для певної людської спільноти [3].

Отже, когнітивна лінгвістика виокремилась як наукова дисципліна та вже має досить гарно сформовану термінологічну систему, яка «еволюціонує». Відносно деяких термінів цієї наукової парадигми досі сперечаються науковці та загалом сплутування понять (як на початку становлення нового напрямку досліджень) вже немає. Це пов'язано перш за все з актуальністю та ефективністю досліджень лінгвокогнітивістики, що привело до появи значної кількості наукових праць як іноземних, так і вітчизняних науковців.

1. Алефіренко Н. Ф. Когнитивная семантика: миф и реальность / Н. Ф. Алефіренко // Вестник Томск. гос. пед. ун-та. Сер.: Гуманит. науки (филология). – 2006. – Вып. 5 (6). – С. 43–48. 2. Белявская Е. Г. Когнитивные основания изучения семантики слова / Е. Г. Белявская // Структуры представления знаний в языке : сб. науч.-аналит. обзоров. – М., 1994. – С. 87–110. 3. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика: курс лекций по английской филологии / Н. Н. Болдырев. – Изд. 2-е, стер. – Тамбов : Изд-во Тамб. ун-та, 2001. – 123 с. 4. Гаврилова И. В. Основы искусственного интеллекта [Электронный ресурс] : учеб. пособ. / И. В. Гаврилова, О. Е. Масленникова. – 2-е изд., стер. – М. : ФЛИНТА, 2013. – 282 с. – Режим доступа: http://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=5&ved=0CDEQFjAE&url=http%3A%2F%2Ffictionbook.ru%2Fpages%2Fdownload_prew%2F%3Ffile%3D8889148&ei=iP7XU4itPIX9ugOksIHQBQ&usq=AFQjCNGvgLJmH2H7VwTla38h-UNazU8A5Q&bvm=bv.71954034,d.bGQ. – Назва з екрану. 5. Гумбольдт В. Ф. Избранные труды по языкознанию / В. Ф. Гумбольдт. – М. : ОАО ИГ «Прогресс», 2000. – 400 с. 6. Демьянков В. З. Когнитивная лингвистика как разновидность интерпретирующего подхода / В. З. Демьянков // Вопросы языкознания. – 1994. – № 4. – С. 17–33. 7. Джонсон-Лэрд П. Н. Ментальные модели / П. Н. Джонсон-Лэрд // Когнитивные исследования в языковедении и зарубежной психологии. – Барнаул, 2001. – С. 148–149. 8. Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац [та ін.]. – М., 1996. – С. 81. 9. Кубрякова Е. С. Об установках когнитивной науки и актуальных проблемах когнитивной лингвистики / Е. С. Кубрякова // Вопросы когнитивной лингвистики. – 2004. – № 1. – С. 6–17. 10. Кубрякова Е. С. Язык и знание: на пути получения знаний о языке. Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Е. С. Кубрякова. – М., 2004. – 560 с. 11. Лакофф Дж. Мышление в зеркале классификаторов / Дж. Лакофф // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1988. – Вып. 23. – С. 12–51. 12. Минский М. Структура для представления знаний / М. Минский // Психология машинного зрения. – М. : Мир, 1978. – С. 249–338. 13. Попова З. Д. Семантико-когнитивный анализ языка : науч. изд. / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж : Истоки, 2006. – 226 с. 14. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями і проблеми : підручник / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с. 15. Субботін С. О. Подання й обробка знань у системах штучного інтелекту та підтримки прийняття рішень : навч. посіб. / С. О. Субботін. – Запоріжжя : ЗНТУ, 2008. – 341 с. 16. Fillimore Ch. J. Frame Semantics / Ch. J. Fillimore // *Linguistics in the morning calm : Selected papers from the SICOL*. – Seoul, 1982. – 138 p.